Σύλλογος Διδακτικού Προσωπικού
Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

ΠΑΡΟΥΣΙΑ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β΄, ΤΟΜΟΣ Α΄ (ΚΑ΄)

(2017-2018)

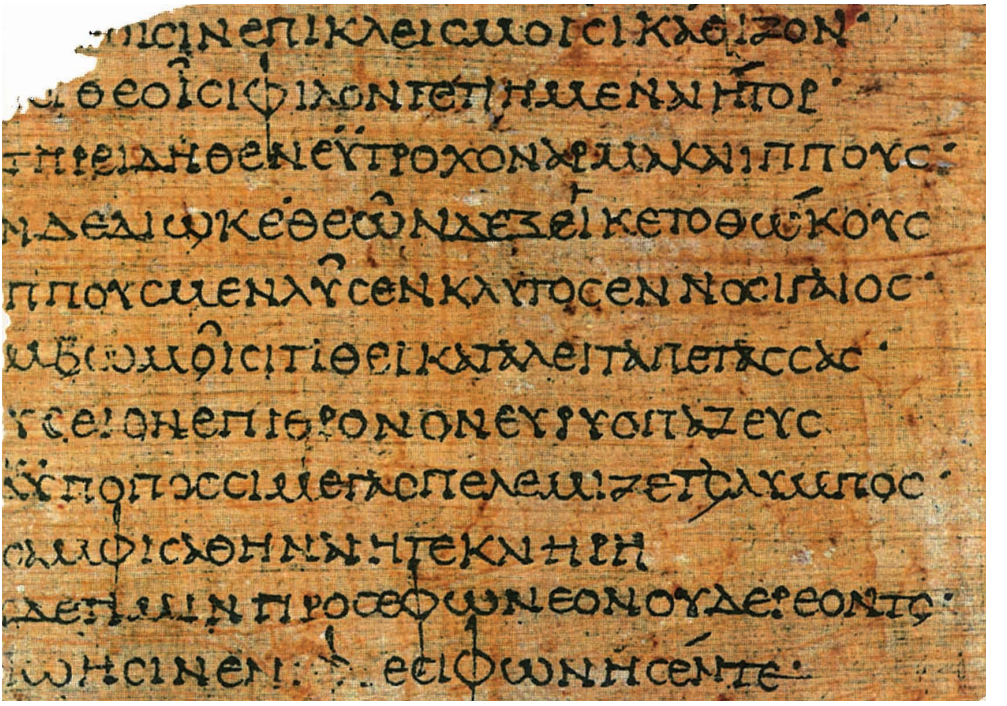

ΗΡΟΔΟΤΟΣ

ΠΑΡΟΥΣΙΑ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β΄, ΤΟΜΟΣ Α΄ (ΚΑ΄)
(2017-2018)

ΠΑΡΟΥΣΙΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β΄, ΤΟΜΟΣ Α΄ (ΚΑ΄)
(2017-2018)

ΗΡΟΔΟΤΟΣ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ - ΕΚΠΑ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ : Καραδήμας Δημήτρης
(dimkaradimas@phil.uoa.gr)
ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ : Ζώρας Γεράσιμος
(gerzoras@isll.uoa.gr)
ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ : Γαγανάκης Κώστας
(cgagan@arch.uoa.gr)
ΤΑΜΙΑΣ : Δρόσος Δημήτρης
(dimdros@isll.uoa.gr)
Τσόκογλου Αγγελική
(angtsok@gs.uoa.gr)
Γιαννουλοπούλου Γιάννα
(giannoulop@ill.uoa.gr)
Παναγιώτου Αντώνης
anpanagio@phil.uoa.gr
Αποστόλου Ειρήνη
(irapo@frl.uoa.gr)
Κεφαλίδου Ευρυδίκη
(eurkefalidou@arch.uoa.gr)

ΠΑΡΟΥΣΙΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ
Επιμέλεια έκδοσης
Αποστόλου Ειρήνη, Ζώρας Γεράσιμος, Καραδήμας Δημήτρης

Εκδόσεις Ηρόδοτος
Μαντζάρου 9
10672 Αθήνα
Τηλέφωνο: 2103626348 | fax: 2103626349
Ηλεκτρονική διεύθυνση: info@herodotos.net

ISSN 1105-0454

Πίνακας περιεχομένων

Παρουσία
Περίοδος Β΄, Τόμος Α΄ (ΚΑ΄)

Αντί προλόγου (Δημήτρης Καραδήμας) 9

Ιωάννης Μ. Κωνσταντάκος, *Το λιονταράκι που τσεβδίζει: ο Αλκιβιάδης στην αρχαία κωμωδία* 13
Dimitrios Kanellakis, Paracomedy in Euripides' *Bacchae* 63
Σοφία Παπαϊωάννου, *Το ταξίδι προς τη Δύση αρχίζει: ο Λίβιος Ανδρόνικος και η πρώτη μετάφραση της Οδύσσειας* 83
Ανθοφίλη Καλλέργη, *Η τέχνη της γαστρονομίας στο πλαίσιο της ορατιανής σάτιρας (Σάτιρες 2.4 και 2.8)* 109
Παναγιώτα Παπακώστα, *Απηχήσεις της Οδύσσειας στο ελεγειακό ταξίδι της 1.3 του Τιβούλλου* 123
Dimitrios Karadimas, *Dionysius of Halicarnassus on the pleasant and the beautiful – Traces of Platonic influence* 141
Χρήστος Φάκας, *Το λογοτεχνικό υπόβαθρο του θέματος της φιλίας στο μυθιστόρημα του Χαρίτωνα* 165
Ελένη Τσιτσιανοπούλου, *Η σύνταξη του συνδέσμου κἂν στις παραχωρητικές προτάσεις των ελληνικών μη λογοτεχνικών παπύρων της αυτοκρατορικής και της πρώιμης αραβικής εποχής* 191
Μυρσίνη Αναγνώστου, *Ἡ ἐπίδραση τῶν Ὁμηρικῶν Ἐπῶν στὸ ἔργο τοῦ Νικηφόρου Χρυσοβέργη* 201
Βασίλειος Π. Βερτουδάκης, *Η κρίση της επιστήμης και η Κλασική Φιλολογία στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης: Ιστορικές και φιλοσοφικές προϋποθέσεις* 213
Gianoula Giannoulopoulou, *The emergence of the greek definite article* . . . 231
Ιωάννης Α. Πανούσης, *Κλυταιμήστρας δικαίωση (;): από την Ηλέκτρα του Σοφοκλή στο ανεπίδοτο Γράμμα του Ιάκωβου Καμπανέλλη* 247
Ioanna Papaspyridou, *Victor Hugo, poète romantique au service de la guerre d'indépendance grecque : quelques réflexions sur le poème « L'Enfant »* 269

Domenica Minniti-Γκώνια, *Italianismi a Cefalonia e gli studi di Manlio Cortelazzo sul contatto italogreco* 285

Από την ιστορία του Πανεπιστημίου και της Σχολής 303

Χαρίκλεια Μπαλή, *Το Πανεπιστήμιο Αθηνών και ο πόλεμος του 1940-1941: Η ζωή και ο θάνατος του καθηγητή Ξενοφώντος Κοντιάδη (Μασσαλία 1903 - Ιωάννινα 1941)* 305

Δημήτρης Παυλόπουλος, *Μνήμη Χρύσανθου Χρήστου* 323

Κατάλογος των μελών ΔΕΠ της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ . . . 327

Βασίλειος Π. Βερτουδάκης

Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ Η ΚΛΑΣΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΒΑΪΜΑΡΗΣ: ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ*

Μνήμη Ernst Cassirer (1874-1945),
θαρραλέου υπέρμαχου
της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης

Το 1971 δημοσιεύεται το άρθρο του αμερικανού ιστορικού της επιστήμης Paul Forman «Το πολιτισμικό περιβάλλον της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, η αιτιότητα και η κβαντική θεωρία, 1918-1927: Η προσαρμογή των Γερμανών φυσικών και μαθηματικών σε ένα εχθρικό περιβάλλον»[1]. Στο άρθρο αυτό ο Forman διατυπώνει την άποψη ότι κοινωνικοί, ιδεολογικοί και πολιτισμικοί παράγοντες που επικράτησαν στην ηττημένη Γερμανία μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο επηρέασαν την εξέλιξη των φυσικών επιστημών και οδήγησαν στη διαμόρφωση της νέας κβαντομηχανικής. Κατά τον Forman η διάχυτη απόρριψη του ορθού λόγου, της αιτιότητας και του ντετερμινισμού γονιμοποίησαν το έδαφος πάνω στο οποίο οι επιστήμονες οδηγήθηκαν σε μια θεωρία, της οποίας ένα από τα βασικά γνωρίσματα είναι ο μη αιτιακός, πιθανοκρατικός χαρακτήρας.

Παρ' όλο που και στο παρελθόν είχαν εκφρασθεί περιθωριακώς κάποιες απόψεις σχετικά με τον ρόλο που είχε παίξει το εξωεπιστημονικό κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον στη διαμόρφωση επιστημονικών

---

* Η εργασία αυτή βασίζεται σε εισήγησή μου στο Δ΄ Πανελλήνιο Συνέδριο Φιλοσοφίας της Επιστήμης, το οποίο διοργάνωσε το Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης του ΕΚΠΑ, Αθήνα, 1-3 Δεκεμβρίου 2016.

1. FORMAN (1971). Ο Forman επανέλαβε και συμπλήρωσε τη θέση του σε νεότερο δημοσίευμά του: (1984). Πρβλ. CARSON - KOJEVNIKOV - TRISCHLER (2011). Ελληνική μετάφραση του αρχικού άρθρου του P. Forman (από τη ΒΑΡΒΑΡΑ ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ) περιλαμβάνεται στο βιβλίο που επιμελήθηκαν οι ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ - ΓΑΒΡΟΓΛΟΥ (2012), 1-129. Σε αυτό το βιβλίο γίνονται οι δικές μου παραπομπές.

επιτεύξεων[2], ήταν η πρώτη φορά που με τόση σαφήνεια αμφισβητούνταν ο θετικιστικός τρόπος στην προσέγγιση της ιστορίας της φυσικής. Η «θέση Forman», όπως συμβατικά καταχωρίστηκε στις δέλτους της ιστορίας της επιστήμης ο πυρήνας του επιχειρήματος, παραβίαζε αναφανδόν το αξίωμα της αυτονομίας της παραγωγής επιστημονικής γνώσεως· «αποτελεί την πρώτη κοινωνιολογική ερμηνεία της ιστορίας της φυσικής του 20ού αιώνα»[3].

Ανεξαρτήτως της δεξίωσης της «θέσεως Forman»[4], η οποία κυμαίνεται σε διάφορες διαβαθμίσεις, το γεγονός ότι τίθεται με τρόπο συστηματικό ζήτημα επηρεασμού της φυσικής από την περιρρέουσα διανοητική ατμόσφαιρα της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης (1919-1933) μεγιστοποιεί το ενδιαφέρον για το ερώτημα κατά πόσον η κοινωνική και ιδεολογική συνθήκη μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο επενεργεί στην εξέλιξη των ανθρωπιστικών επιστημών, και μάλιστα στον σκληρό τους πυρήνα, την επιστήμη της αρχαιότητας, αυτήν που στον γερμανόφωνο ακαδημαϊκό χώρο προσδιορίζεται ως Altertumswissenschaft και συμπεριλαμβάνει όλο το εύρος των κλασικών σπουδών.

Οι Γερμανοί μετά τον συγκλονισμό του Μεγάλου Πολέμου, την ταπείνωση της Κομπιένης και την Επανάσταση του Νοεμβρίου του 1918 νιώθουν ανασφάλεια για το παρόν και επιχειρούν να οραματιστούν το μέλλον τους επιστρατεύοντας το ευκλεές παρελθόν του γερμανικού νεοανθρωπισμού των Goethe και Schiller· ο συμβολισμός της επιλογής της Βαϊμάρης ως έδρας της συντακτικής συνέλευσης είναι χαρακτηριστικός. Ο εκμοντερνισμός της εκπαίδευσης και το ιδεώδες της τεχνολογίας που είχαν εγκαθιδρυθεί ως αιτήματα της γερμανικής κοινωνίας από τα τέλη

2. Βλ. ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ - ΓΑΒΡΟΓΛΟΥ (2012), xiv-xvii.

3. ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ - ΓΑΒΡΟΓΛΟΥ (2012), xvii.

4. Η θέση Forman δέχτηκε έντονη κριτική και από πλευράς νεωτερικών επιστημόνων και από μετανεωτερικούς. Βλ. HENDRY (1980)· KRAFT - KROES (1984). Ο WISE (1994) αποδέχεται μεν τον σημαίνοντα ρόλο του κοινωνικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος στη διαμόρφωση της κβαντικής φυσικής, απορρίπτει όμως τη θεώρηση περί καταναγκαστικής επίδρασης πάνω στους φυσικούς επιστήμονες ως μηχανιστική· το άρθρο του αναδημοσιεύεται στο GALISON - GORDIN - KAISER (2001). Πρβλ. τη συνολική πραγμάτευση από τον ίδιο τον Paul Forman της κριτικής που δέχτηκε η θέση του, στο ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ - ΓΑΒΡΟΓΛΟΥ (2012), 215-254.

του 19ου αιώνα[5] τίθενται σε αμφισβήτηση. Το ωφελιμιστικό κίνητρο της επιστημονικής έρευνας καθίσταται ύποπτο και ταυτίζεται με τα υλιστικά πρότυπα των νικητών του Πολέμου. Στη μεσοπολεμική Γερμανία, μολονότι η επιστημονική και τεχνολογική πρόοδος γνωρίζει μεγάλη εξέλιξη, το έδαφος είναι γόνιμο για την ανάπτυξη μιας ιδιάζουσας ιδεολογικής ατμόσφαιρας που συγκεράζει τον μοντερνισμό με τον ρομαντισμό, την τεχνική με τον ανορθολογισμό, σε ένα φαινομενικά αντινομικό σχήμα, το οποίο έχει κατά καιρούς ονομαστεί με λεκτικά οξύμωρα, όπως: *αντιδραστικός μοντερνισμός* ή *τεχνοκρατικός ρομαντισμός*[6].

Κατά την περίοδο 1919-1921 το Υπουργείο Παιδείας της Πρωσίας, η οποία αποτελούσε πρότυπο για τα υπόλοιπα γερμανικά κρατίδια, σχεδιάζει αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα ώστε να ανταποκριθεί στις νέες πραγματικότητες· αλλαγές που θα ενισχύσουν την εθνική ενότητα και την ανάδειξη των «γερμανικών» αξιών. Στο πλαίσιο αυτό διεξάγεται μεγάλη συζήτηση για τον ρόλο του Ανθρωπιστικού Γυμνασίου (Humanistisches Gymnasium) και των κλασικών σπουδών στη μεταπολεμική Γερμανία[7].

Αν θέλαμε να αντιπαραβάλουμε την ανάδυση της κρίσης από τη μια στις φυσικές επιστήμες και από την άλλη στις αρχαιογνωστικές, θα μπορούσαν να συναχθούν κάποια προκαταβολικά συμπεράσματα. Και στις δύο περιπτώσεις τίθενται σε αμφισβήτηση ο άτεγκτος ορθολογισμός, η επιδίωξη της αντικειμενικότητας και η θετικιστική βεβαιότητα. Η εμπειρία του Πολέμου ανέτρεψε κάθε είδους ασφάλεια που εγγυώνταν η πεπατημένη επιστημονική μέθοδος. Ενώ όμως στις φυσικές επιστήμες προκαλεί φόβο η χρησιμοθηρία και η ωφελιμιστική τάση στη διαχείριση

---

5. Για τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις μετά το περίφημο συνέδριο των γερμανών εκπαιδευτικών του 1890 (Βερολίνο, 4-17 Δεκεμβρίου), στο οποίο είχε πάρει μέρος και ο ίδιος ο Αυτοκράτορας Γουλιέλμος Β΄, βλ. ALBISETTI (1983), 171-314.

6. Βλ. για παράδειγμα (με παραλλαγές στην οπτική τους), HERF (1996)· PANOUTSOPOULOS (2014) [και σε ελληνόγλωσση εκδοχή (2016)]. Για την ιστορία των ιδεών στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης, ενδεικτικά: GAY (2010)· LAQUEUR (1974)· WILLIAMS (2011)· GORDON - MCCOMICK (2013)· ΜΠΟΓΙΑΤΖΗΣ (2016). Σε σχέση με την υπόλοιπη Δυτική Ευρώπη, βλ. STERNHELL (2009), 392-460.

7. Βασικός εκπαιδευτικός μεταρρυθμιστής της περιόδου είναι ο CARL-HEINRICH BECKER, ο οποίος αναλαμβάνει μετά τον Νοέμβριο του 1918 το αξίωμα του Γραμματέα στο πρωσσικό Υπουργείο Παιδείας και δημοσιεύει (1919) τις *Gedanken zur Hochschulreform.* Για τα εκπαιδευτικά προγράμματα στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης, βλ. RINGER (1969), 61-80. Πρβλ. MARCHAND (1996), 314-315.

των επιτευγμάτων τους, στις ανθρωπιστικές, αντίθετα, προτάσσεται το αίτημα της σύνδεσης τους με τη ζωή.

Η αρχαιογνωστική επιστήμη στον γερμανόφωνο χώρο έχει τις ρίζες της στον 18ο αιώνα. Ανάγεται στην προ του Friedrich August Wolf (1759-1824) εποχή και φέρει τη σφραγίδα του J.J. Winckelmann (1717-1768), ο θαυμασμός του οποίου για το αισθητικό ιδεώδες των Ελλήνων εγκαθίδρυσε τον ευρωπαϊκό νεοκλασικισμό[8]. Στον Winckelmann πιστώνεται και η στροφή προς τη μελέτη του αρχαιοελληνικού κόσμου par excellence, ενώ στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, κυρίως στις ρωμανικές, μεγαλύτερο έδαφος κατείχαν οι λατινικές σπουδές[9]. Στο χουμπολτιανό εκπαιδευτικό σύστημα της Bildung, που υιοθετήθηκε από τη δεκαετία του 1810, οι κλασικές σπουδές έπαιζαν έναν δεσπόζοντα ρόλο[10]. Οι Γερμανοί ανέλαβαν τη διεθνή πρωτοκαθεδρία στον κλάδο, τον οποίο δεν έβλεπαν απλώς ως ένα πεδίο επιστημονικής έρευνας αλλά και ως όχημα για την ενίσχυση της αυτοσυνειδησίας τους. Ο γερμανικός κόσμος με την ιδιότυπη πολιτειακή του διάρθρωση, κατακερματισμένος σε πολυάριθμα κρατίδια και ηγεμονίες, αναζητούσε καταγωγικό παρελθόν, γενεαλογία και ιδεαλιστική ταύτιση, ενίοτε στα όρια της μυθοποίησης, με τις πόλεις-κράτη της αρχαίας Ελλάδας. Αν η λατινογενής Γαλλία έβλεπε τον εαυτό της ως διάδοχο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, οι Γερμανοί της Πρωσίας και των λοιπών ηγεμονιών και πριγκιπάτων αναγνώριζαν τους Έλληνες ως προγόνους τους.

Ο επιστημονικός θετικισμός του 19ου αιώνα δεν άφησε ανεπηρέαστη την κλασική φιλολογία και την αρχαιογνωσία συνολικά[11]. Πολύ έχει συζητηθεί η αντιπαράθεση μεταξύ Wortphilologie και Sachphilologie, δηλαδή αφ' ενός της φορμαλιστικής φιλολογίας που επικεντρώνεται στη γλωσσική ανάλυση και αφ' ετέρου της ερμηνευτικής, η οποία εμπλουτίζει τον ορίζοντά της με τους βοηθητικούς κλάδους και τις άλλες ανθρωπιστικές disciplinas — Αρχαιολογία, Επιγραφική, Νομισματική, Παπυ-

8. Βλ. inter alios, HARLOE (2013).

9. Βλ. το εμβληματικό έργο της BUTLER (²1958), 11-48. Πρβλ. PFEIFFER (1980), 193-199.

10. Βλ. Χαρακτηριστικό επ' αυτού το δοκίμιο του WILHELM VON HUMBOLDT (1806), "Latium und Hellas, oder Betrachtungen über das klassische Alterthum", στο *W. v. Humboldts Werke*, 3, 136-164. Πρβλ. MARCHAND (1996), 28-31. Περαιτέρω: KIRCHNER (2005)· ZICHY (2010).

11. Ένα εξαιρετικό πανόραμα των φιλολογικών σπουδών στον αιώνα αυτόν με μια τέτοια εστίαση δίνει ο HIGHET (1988), 622-662.

ρολογία —, όπως προσωποποιήθηκε στην έριδα ανάμεσα στον Gottfried Hermann (1772-1848) και τον August Böckh (1785-1867)[12]. Ωστόσο, κυρίαρχη στη γερμανική Altertumswissenschaft είναι η Σχολή του φιλολογικού ιστορισμού (Historismus)[13]. Ο ιστορισμός εκκινεί από τη θέση ότι η φύση των πραγμάτων ανευρίσκεται στην ιστορικότητά τους, στο πλαίσιο του ιστορικού περιβάλλοντός τους. Συνεπώς η επιστήμη οφείλει να προσανατολίζεται στην ιστορική ερμηνεία των φαινομένων — δηλαδή σε απόσταση από το παρόν, χωρίς αναφορά προς τη ζώσα πραγματικότητα.

Ποια είναι τα χαρακτηριστικά αυτής της Σχολής; Η ακριβολογία της φιλολογικής έρευνας και το ανειλημμένο καθήκον για αντικειμενικότητα· το άνοιγμα του πεδίου σε όλο το εύρος της αρχαιογνωσίας, και στην παραμικρή λεπτομέρεια, και σε όλες τις περιόδους του αρχαίου κόσμου, όχι μόνο στην κλασική· η έλλειψη αξιολογικής κανονιστικής κατεύθυνσης· η κατά το πρότυπο των θετικών επιστημών επιδίωξη της αντικειμενικότητας και η τάση προς ολοένα και μεγαλύτερη εξειδίκευση· η εμμονή στην ιστορικιστική, αρχαιοδιφική οπτική χωρίς διάλογο με τις άλλες κοινωνικές επιστήμες. Ο εξοχότερος εκπρόσωπος αυτής της Σχολής, ο Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff (1848-1931), θα μελετήσει τον Ευριπίδη αλλά και τους ελάσσονες Αντίγονο από την Κάρυστο και Ίσυλλο, θα ανατάμει την κλασική περίοδο αλλά θα αναδείξει και την ελληνιστική εποχή. Οποιοδήποτε σπάραγμα κειμένου ή επιγραφής, οποιοδήποτε εύρημα του υλικού πολιτισμού, στοιχείο της μυθολογίας ή θεσμός των αρχαίων θεωρείται αδιακρίτως αντικείμενο ακριβούς και ορθολογικής έρευνας[14].

Στις τάξεις των γερμανών κλασικιστών ο Wilamowitz ήταν εκφραστής της συντηρητικής και εθνικιστικής γραμμής, σε αντίθεση με τον μεγάλο ρωμαϊστή (και πεθερό του) Theodor Mommsen (1817-1903), που ακολουθούσε φιλελεύθερη κατεύθυνση. Όταν κατά την έκρηξη του Μεγάλου Πολέμου, ο γερμανικός μιλιταρισμός κατηγορήθηκε για την καταπάτηση της ουδετερότητας του Βελγίου και για εγκλήματα πολέμου εναντίον αμάχων στη χώρα αυτή, συντάσσεται και δημοσιεύεται το δυ-

12. Ενδεικτικά, βλ. ΒΟΥΡΒΕΡΗΣ (1967), 248 κ.εξ.· *Der Neue Pauly*, τόμ. 13, 523-526.

13. Βλ. πρόχειρα VOGT (2001), 128-132. Πρβλ. HORSTMANN (1978). Γενικότερα για την έννοια του Ιστορισμού, βλ. IGGERS (1995)· WITTKAU ([2]1994)· REBENICH (2000)· MOST (2001).

14. Πρβλ. LANDFESTER (1979)· ST. REBENICH, "Wilamowitz-Moellendorff, U. v.", στο GRAFTON - MOST - SETTIS (2013), 983-984 με βιβλιογραφία.

σώνυμο «Μανιφέστο των 93» (4 Οκτωβρίου 1914), ως έκκληση *προς τον πολιτισμένο κόσμο* (An die Kulturwelt!), το οποίο υπογράφεται από διακεκριμένα μέλη της γερμανικής πνευματικής ελίτ, διανοούμενους, καλλιτέχνες και επιστήμονες[15]. Ανάμεσα τους είναι και ο Wilamowitz (όπως και οι Wilhelm Röntgen, Max Planck· ο τελευταίος αργότερα απέσυρε την υπογραφή του). Το *Μανιφέστο*, γέννημα των «Ιδεών του 1914» (Ideen von 1914), στις οποίες κυριαρχούσαν αντι-ορθολογιστικές και αντι-διαφωτιστικές αιχμές[16], δικαιολογούσε απολύτως την εισβολή, δηλώνοντας πίστη στον πόλεμο ως άμυνα της γερμανικής Kultur έναντι της αγγλογαλλικής Zivilisation[17]. Στο ακροτελεύτιο εδάφιο γίνεται επίκληση στην κληρονομιά των Goethe, Beethoven και Kant. Λίγες ημέρες αργότερα (16 Οκτ. 1914) ο Wilamowitz αναλαμβάνει την πρωτοβουλία να συνταχθεί μια «Διακήρυξη των πανεπιστημιακών καθηγητών του Γερμανικού Ράιχ»[18], με την οποία παραπάνω από τρεις χιλιάδες καθηγητές εκφράζουν την αφοσίωσή τους στα ιδανικά του γερμανικού στρατού, «η νίκη του οποίου θα λυτρώσει τον αληθινό πολιτισμό της Ευρώπης». Σημειώνεται συνήθως ως ειρωνεία της Ιστορίας ότι εκείνη τη χρονιά ο μοναχογιός του Wilamowitz, Tycho — διακεκριμένος κλασικός φιλόλογος και αυτός — έπεσε στο πεδίο της μάχης.

Με το τέλος του Πολέμου και τη γερμανική ήττα η γενικευμένη αίσθηση κρίσης διεμβολίζει όχι μόνο την πολιτική και την οικονομία αλλά και την ακαδημαϊκή ζωή τόσο στο πεδίο των φυσικών επιστημών όσο και σε εκείνο των ανθρωπιστικών. Οι πανεπιστημιακοί καθηγητές όλων των κλάδων μέσα στον ριζοσπαστισμό της μεταπολίτευσης μετά το 1918 αισθάνονται να απειλείται η κοινωνική τους αίγλη και η οικονομική τους ευμάρεια. Υπ' αυτές τις συνθήκες είναι εύκολη η ενοχοποίηση της δημοκρατίας και του θεσμικού πλαισίου της Βαϊμάρης.

Τη διάχυτη απαισιοδοξία ήλθε να ενισχύσει το βιβλίο του Oswald Spengler, *Der Untergang des Abendlandes*, του οποίου ο πρώτος τόμος δημοσιεύθηκε το 1918 (ο δεύτερος το 1922) και, παρά τις δυσμενείς κριτικές,

---

15. Βλ. BROCKE (1985).

16. Βλ. BRUENDEL (2003), ιδίως 110-133· STRACHAN (2004), 209-241.

17. Για τη διάκριση μεταξύ Zivilisation και Kultur βλ. RINGER (1969), 87-90· LÜDDEMANN (2010), 44-47. Η αντίθεση αυτή διαπερνά το μαχητικό έργο του THOMAS MANN, *Betrachtungen eines Unpolitischen* (*Στοχασμοί ενός απολιτικού*, 1918), προτού ο συγγραφέας μεταστραφεί υπέρ της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης.

18. *Erklärung der Hochschullehrer des Deutschen Reiches*. Βλ. BRUENDEL (2003), 44-45.

γνωρίζει εξαιρετική διάδοση στην κοινότητα των γερμανών λογίων[19]. Στο εγελιανό γερμανοκεντρικό μοντέλο της ιστορικής διαδικασίας ως προόδου ο Spengler αντιπαραβάλλει το δικό του, διευρυμένο σε οκτώ τουλάχιστον κύκλους μεγάλων πολιτισμών, οι οποίοι ως ζώντες βιολογικοί οργανισμοί από τη γένεση και την ακμή οδεύουν στην πτώση. Ένας από αυτούς, ο δυτικοευρωπαϊκός-αμερικανικός βρίσκεται τώρα, μόνος αυτός από τους οκτώ, στην ολοκλήρωσή του. Στην ανάπτυξη του τεχνολογισμού (Zivilisation) ο Spengler έβλεπε το τελευταίο στάδιο του πολιτισμού (Kultur). «Η ακριβής επιστήμη βαδίζει προς την αυτοεξόντωση με την εκλέπτυνση των προβληματισμών και των μεθόδων της», σημειώνει στο τελευταίο κεφάλαιο του α΄ τόμου (σελ. 571).

Πώς φανερώνεται αυτή η γενική κρίση της επιστήμης στην ειδική περίπτωση της αρχαιογνωσίας (Altertumswissenschaft); Μετά από τέσσερα χρόνια στα χαρακώματα του μετώπου οι νεαροί φιλόλογοι είναι απρόθυμοι να αναλάβουν εξειδικευμένες επιστημονικές εργασίες, οι οποίες υπό τις νέες συνθήκες τούς φαίνονται άνευ νοήματος. Μετά τον συγκλονισμό του Πολέμου πληθαίνουν οι αβεβαιότητες και οι ενστάσεις σχετικά με τις παγιωμένες επιστημονικές μεθόδους που ακολουθούσε ο κλάδος τους[20]. Οι αντιπαραβολές χειρογράφων ελασσόνων συγγραφέων της αρχαιότητας και η κριτική τους έκδοση απλώς και μόνον χάριν της έκδοσης δεν ενθουσιάζουν πια τους θεράποντες της κλασικής φιλολογίας[21]. Οι φοιτητές και εκκολαπτόμενοι ερευνητές δεν στέργουν να συμμετάσχουν σε σεμινάρια, στα οποία η διδασκαλία γίνεται στα Λατινικά[22]. Ακόμη και οι διδακτορικές διατριβές που στα γερμανικά πανεπιστήμια πριν από τον Πόλεμο γράφονταν κατά παράδοση στα Λατινικά συντάσσονται τώρα στη Γερμανική γλώσσα. Πρόκειται ολοφάνερα για την άρ-

19. Ελληνική έκδοση: SPENGLER (2003)· αυτή η έκδοση παραπέμπεται εδώ. Για μια αποτίμηση του έργου, βλ. HERF (1996), 59-83· WATSON (2010), 560-562.

20. Πρβλ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ ([2]1964), 15-17· MARCHAND (1996), 321-322.

21. Ενδεικτική η προσωπική μαρτυρία του διακεκριμένου ελληνιστή Paul Friedländer (1882-1968)· το 1921 εξομολογήθηκε στον δάσκαλό του Wilamowitz, ότι δεν είχε πια τον ενθουσιασμό του 1914: «I haven't enough strength, my life is just too short, for me to edit things of peripheral importance just for the sake of editing», όπως παραθέτει ο CALDER III (1980), 97· πρβλ. MARCHAND (1996), 321.

22. Για παράδειγμα: μετά το 1918 ο Wilamowitz αναγκάζεται να χρησιμοποιεί στα σεμινάριά του τα Γερμανικά, εφόσον οι φοιτητές του δεν μπορούσαν να διεξάγουν συζήτηση στα Λατινικά· βλ. MARCHAND (1996), 312 σημ. 36.

νηση των νέων επιστημόνων μετά τον Πόλεμο να δεχτούν τη σύμβαση που δεν προσαρμόζεται στην πραγματικότητα, το χάσμα που χωρίζει την επιστήμη από τη ζωή.

Αυτό ακριβώς το αίτημα της εποχής για σύνδεση με τη ζωή αναζωπύρωσε την κίνηση της λεγόμενης *Φιλοσοφίας της Ζωής* (Lebensphilosophie)[23]. Η Lebensphilosophie είχε τις ρίζες της στον 19ο αιώνα, ως κίνημα κριτικής στον θετικισμό και στον Νεοκαντιανισμό, οι οποίοι επιχειρούν να ερμηνεύσουν τη νοητική εξέλιξη των ανθρώπινων όντων μόνον με τα εργαλεία των εννοιών και του ορθολογισμού. Οι υποστηρικτές της φιλοσοφικής αυτής κίνησης εστιάζουν στην εμπειρική διάσταση της ανθρώπινης ύπαρξης και αναδεικνύουν τις μη λογικές δυνάμεις της, τα ένστικτα, τις ορμές, τη θέληση και τη διαισθητική ενόραση. Οι πρώτες αρχές της κίνησης ανάγονται στη φιλοσοφία της βουλήσεως του Schopenhauer και την πολιτισμική κριτική του Nietzsche, θεμελιώνεται συστηματικά από τον Dilthey (στη Γαλλία από τον Bergson), και τώρα, μετά τον Πόλεμο, την ήττα και τη Νοεμβριανή Επανάσταση στη Γερμανία, μετασχηματίζεται σε κυρίαρχη πολιτισμική δύναμη, η οποία διεμβολίζει όλο το φάσμα των επιστημών και των τεχνών, από τη Φυσική ως την Αρχιτεκτονική[24]. Η *Φιλοσοφία της ζωής* γίνεται πρόσφορο καταφύγιο για την ανάκτηση της κοινωνικής νομιμοποίησης των επιστημόνων της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης.

Η κλασική φιλολογία δεν μένει ανεπηρέαστη. Οι εμφορούμενοι από τις αρχές της Lebensphilosophie επιχειρούν να απαλλάξουν την επιστημονική έρευνα από τον διανοητισμό, τον στείρο ιστορισμό και τον ακαδημαϊκό σχολαστικισμό[25]· με άλλα λόγια να γεφυρώσουν την επιστήμη

23. Βλ. BOLLNOW (1958)· ALBERT (1995).

24. Πρβλ. P. FORMAN, «Το πολιτισμικό περιβάλλον της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, η αιτιότητα και η κβαντική θεωρία, 1918-1927: Η προσαρμογή των Γερμανών φυσικών και μαθηματικών σε ένα εχθρικό περιβάλλον», στο ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ - ΓΑΒΡΟΓΛΟΥ (2012), 28-33.

25. Είναι ενδεικτικό του κλίματος της εποχής ότι ξαναδιαβάζεται και επανεκτιμάται τώρα πιο σοβαρά η σαρκαστική παρωδία του ουγγρο-εβραίου LAJOS (LUDWIG) HATVANY, *Die Wissenschaft des nicht Wissenswerten: ein Kollegienheft*, Leipzig, 1908 (*Η επιστημονική γνώση αυτού που δεν αξίζει να γνωσθεί*), ο οποίος είχε θητεύσει στο γερμανικό πανεπιστημιακό σύστημα και είχε λάβει διδακτορικό τίτλο στη Λατινική Φιλολογία. Ο συγγραφέας στο υποτιθέμενο ημερολόγιό του καυτηριάζει τη σχολαστική καταλεπτολόγηση των φιλολόγων, την εμμονή στην

με το ιδεώδες της Bildung, της διαδικασίας δηλαδή διαμορφώσεως των πνευματικών ικανοτήτων του εκπαιδευόμενου με βάση τις αρχές του ουμανισμού· να οικοδομήσουν μια ολιστική ενοποίηση ανάμεσα στην ακαδημαϊκή έρευνα και τη διδασκαλία.

Μέσα σε αυτό το νεο-ρομαντικό, υπαρξιστικό περιβάλλον μπορούμε να παρατηρήσουμε και να ερμηνεύσουμε μια σειρά από εξελίξεις στον χώρο της αρχαιογνωστικής επιστήμης.

Η πολιτισμική κριτική που είχε ασκήσει ο Nietzsche από τον προηγούμενο αιώνα (άρνηση της παντοκρατορίας του Λόγου, ανάδειξη των διονυσιακού στοιχείου) κερδίζει μια δυναμική επικαιρότητα[26]. Κλασικός φιλόλογος ο ίδιος είχε μια ριζικά διαφορετική αντίληψη για την επιστήμη του από εκείνη που πρέσβευαν οι ακόλουθοι του ιστορισμού. Αποστρέφεται τη μουσειακή, αποκομμένη από το παρόν, αρχαιογνωσία θεωρώντας την κλασική αρχαιότητα ως τον κόσμο με τον οποίο οφείλει να αναμετράται συνεχώς η νεωτερικότητα[27]. Στο πλαίσιο αυτό νοείται και το γεγονός ότι το πρώτο του βιβλίο *Η γέννηση της τραγωδίας από το πνεύμα της μουσικής* δέχτηκε την οξύτατη κριτική του Wilamowitz[28]. Επιπλέον, στον σχετικοκρατικό ιστορισμό, ο Nietzsche αντιτάσσει κανονιστικά κριτήρια και το αίτημα της αξιολόγησης. Κατ' αυτόν η φιλολογία και ως προς τις καταβολές της και ως προς τη διαχρονική της λειτουργία έχει μια παιδαγωγική αποστολή. Συνεπώς επιβάλλεται να ιεραρχεί και να επιλέγει από το σύνολο κόσμο της ελληνο-ρωμαϊκής αρχαιότητας τα στοιχεία εκείνα που αξίζουν να μελετηθούν και να διδαχθούν.

ασημαντότητα και την απουσία αξιολογικών κριτηρίων. Βλ. GRAFTON (1994), 216-217· MARCHAND (1996), 313 με σημ. 40.

26. Βλ. CANCIK (1995), 381-402.

27. Χαρακτηριστική η αποστροφή του από τα κατάλοιπα σημειώματα για το έργο "Wir Philologen", NIETZSCHE (²1988), τόμ. 8, 5 [62]: «Η Φιλολογία ως επιστήμη για την αρχαιότητα δεν έχει, φυσικά, αιώνια διάρκεια· το υλικό της θα εξαντληθεί. Αυτό που δεν πρόκειται να εξαντληθεί είναι η διαρκώς νέα προσαρμογή κάθε εποχής στην αρχαιότητα, η αναμέτρησή της με αυτήν. Αν ανατεθεί στον φιλόλογο η αποστολή να κατανοήσει καλύτερα τη *δική του* εποχή διαμέσου της αρχαιότητας, τότε η αποστολή του είναι αιώνια». Για τη φιλολογική οπτική του Nietzsche, βλ. PORTER (2000)· BENNE (2005)· JENSEN - HEIT (2014)· ΒΕΡΤΟΥΔΑΚΗΣ (2016) με περαιτέρω βιβλιογραφία.

28. Όλα τα κείμενα της διαμάχης βρίσκονται στον τόμο που εξέδωσε ο GRÜNDER (1969). Βλ. UNGEFEHR-KORTUS (2001)· DANNEBERG (2007).

Ας σημειωθεί εδώ ότι νιτσεϊκές επιδράσεις ανιχνεύονται όχι μόνο στην κλασική φιλολογία αλλά και στη σύγχρονη λογοτεχνική κριτική. Την αντίδραση στον ορθολογισμό και τον φιλολογικό θετικισμό ενσωματώνει ο περίφημος *Κύκλος* γύρω από τον ποιητή Stefan George (George - Kreis), ο οποίος είχε ήδη συγκροτηθεί αρκετά πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο[29]. Ο George μετά τον Πόλεμο έγινε το είδωλο μιας ιδεαλίζουσας νεολαίας, η οποία στο πρόσωπό του έβλεπε τον μύστη του λογοτεχνικού αισθητισμού και τον κήρυκα μιας αντι-μοντέρνας κοινωνίας. Οι οπαδοί του είχαν υιοθετήσει το νιτσεϊκό αίτημα να ασκείται «η επιστήμη υπό την οπτική της τέχνης, η τέχνη υπό την οπτική της ζωής»[30]. Είναι ενδεικτικό ότι ένας μαθητής του George, ο Norbert von Hellingrath, ανέσυρε από τη λήθη, εξέδωσε και επανερμήνευσε το έργο του Hölderlin (που θα γίνει ο αγαπημένος ποιητής του Heidegger). Ο *Κύκλος* του George εξήρε στον Hölderlin την ανακάλυψη του δεσμού της αρχαίας Ελλάδας με τη νεότερη Γερμανία[31].

Ο πιο φιλόδοξος μεταρρυθμιστής της κλασικής φιλολογίας στη δεκαετία του ’20 είναι χωρίς αμφιβολία ο Werner Jaeger[32]. Ανέλαβε το εγχείρημα να ανατάξει την κρίση της επιστήμης στο πεδίο της αρχαιογνωσίας και της κλασικής μόρφωσης με το πρόγραμμά του για τον λεγόμενο «Τρίτο Ουμανισμό»[33]. Ο Jaeger ήταν μαθητής του Wilamowitz στο Βερολίνο αλλά ήδη από τον εναρκτήριο λόγο του ως νεαρός καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Βασιλείας (1914), στην έδρα που κατείχε πριν από τέσσερις δεκαετίες ο Nietzsche, έδειξε ότι είχε επηρεαστεί από τις θέσεις του διάσημου προκατόχου του για μια αναζωογόνηση της κλασικής παιδείας[34]. Με την πάροδο του χρόνου κατά τη δεκαετία του ’20, μέσα στις συνθήκες πολιτικής αστάθειας της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, το εκπαιδευτικό ιδεώδες του Jaeger μετασχηματίζεται σε πολιτικό ιδεώδες, στο οποίο κε-

29. Για τον Stephan George και τον *Κύκλο* του, βλ. BUTLER ([2]1958), 322-331· GROPPE (1997)· KANZ, στο BEUTIN - EHLERT - KANZ (2016), 464-465.

30. Πρβλ. BABICH (2010).

31. Πρβλ. GAY (2010), 57-59.

32. Γενικότερα για όλους τους κλάδους των αρχαιογνωστικών επιστημών κατά τη δεκαετία αυτή, βλ. FLASHAR (1995)· για τη θέση του W. Jaeger: LANDFESTER (1995). Βλ. LLOYD-JONES (1982), 178· MARCHAND (1996), 303-340.

33. Dritter Humanismus: μετά τον Ουμανισμό της Αναγέννησης και τον Νεοουμανισμό των Goethe και Schiller.

34. Αναλυτικά ο LANDFESTER (2017).

ντρικό ρόλο παίζει το πλατωνικό μοντέλο της *Πολιτείας* (η οποία συχνά μεταφραζόταν ως Der Staat)[35]. Το ελληνοκεντρικό ουμανιστικό μήνυμα μετουσιώνεται σε πολιτική ιδεολογία συντηρητικής κατεύθυνσης με αντινεωτερική και αντιδημοκρατική ρητορική. Ο Jaeger κατά έναν διαστρεβλωτικά ιδεαλίζοντα και ανεδαφικό τρόπο πρέτασσε το αίτημα τα μορφωτικά αγαθά της αρχαιοελληνικής παιδείας να αποτελέσουν τα εργαλεία για μια οργανική ενότητα (organische Ganzheit) κοινωνικής, πνευματικής και πολιτικής σταθερότητας στη Γερμανία. Το γεγονός όμως ότι επεδίωκε να ασκεί πολιτική καθοδήγηση χωρίς να εμπλέκεται στον πολιτικό στίβο έκρυβε τον κίνδυνο το πολιτικό πρόταγμα που έθετε να αναληφθεί από *άλλους*[36]. Ο ίδιος ισχυριζόταν ότι ήταν *απολιτικός*. Όπως όμως έλεγε ο Thomas Mann, «αυτή ήταν η πλάνη της μορφωμένης αστικής τάξης στη Γερμανία (Bildungsbürgertum): πίστεψε πως είναι δυνατόν ένας καλλιεργημένος άνθρωπος να είναι απολιτικός. Κανείς δεν γλυτώνει από την πολιτική· ξεπέφτει στη λάθος πλευρά!»[37].

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ALBERT, K. (1995), *Lebensphilosophie. Von den Anfängen bei Nietzsche bis zu ihrer Kritik bei Lukács,* Freiburg im Breisgau.

ALBISETTI, J.C. (1983), *Secondary School Reform in Imperial Germany*, Princeton, New Jersey.

ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ, Θ. - ΓΑΒΡΟΓΛΟΥ, Κ. (επιμ.) (2012), *Η κρίση στη Φυσική και η Δημοκρατία της Βαϊμάρης. Η πολιτισμική ιστορία της κβαντικής θεωρίας*, Ηράκλειο.

BABICH, B.E. (2010), *Nietzsches Wissenschaftsphilosophie. "Die Wissenschaft under der Optik des Künstlers zu sehn, die Kunst aber unter der des Lebens"*, Oxford.

BECKER, C.-H. (1919), *Gedanken zur Hochschulreform*, Leipzig.

35. Για τον πλατωνισμό του Jaeger, βλ. FREDE (2017), 139-170.

36. Βλ. την κριτική του Bruno Snell για τον *α΄* τόμο του έργου του *Paideia* (*Göttingische Gelehrte Anzeigen* 197 [1935], 353), όπως παρατίθεται και σχολιάζεται από τον WHITE (1990), 284. Πρβλ. την αυστηρή στάση του WOLIN (2007), 187-189. Για τη σχέση του επερχόμενου Εθνικοσοσιαλισμού με την ελληνική αρχαιότητα, βλ. CHAPOUTOT (2012).

37. Βλ. BETZEN (1977), 45-46.

BENNE, CHR. (2005), *Nietzsche und die historisch-kritische Philologie*, Berlin.

ΒΕΡΤΟΥΔΑΚΗΣ, Β.Π. (2016), «*Philosophia facta est quae philologia fuit*: Η Κλασική Φιλολογία κατά Φρήντριχ Νίτσε ως Φιλοσοφική Ερμηνευτική», *Νέα Εστία* 1869, 464-478.

BETZEN, KL. (1977), *Ο Τόμας Μαν και το πρόβλημα του ανθρωπισμού*, Αθήνα.

BEUTIN, W. - EHLERT, KL. - KANZ, CHR. ET AL. (2016), *Ιστορία της Γερμανικής Λογοτεχνίας. Από τις αρχές της ως σήμερα*, μετάφραση-επιμέλεια Κ. ΧΡΥΣΟΜΑΛΛΗ-HENRICH, Θεσσαλονίκη.

BOLLNOW, O.F. (1958), *Die Lebensphilosophie*, Berlin-Göttingen-Heidelberg.

ΒΟΥΡΒΕΡΗΣ, Κ.Ι. (1967), *Εισαγωγή εις την Αρχαιογνωσίαν και την Κλασσικήν Φιλολογίαν*, Αθήναι.

BROCKE, B. V. (1985), «*Wissenschaft und Militarismus*: Der Aufruf der 93, an die Kulturwelt!», στο W.M. CALDER III - H. FLASHAR - TH. LINDKEN (επιμ.), *Wilamowitz nach 50 Jahren*, Darmstadt, 649-719.

BRUENDEL, ST. (2003), *Volksgemeinschaft oder Volksstaat. Die „Ideen von 1914" und die Neuordnung Deutschlands im Ersten Weltkrieg*, Berlin.

BUTLER, EL. M. ([2]1958), *The Tyranny of Greece over Germany. A study of the influence exercised by Greek art and poetry over the great German writers of the eighteenth, nineteenth and twentieth centuries*, Boston (1η έκδ. Cambridge 1935).

CALDER, W.M. III (1980), «The Credo of a New Generation: Paul Friedländer to Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff», *Antike und Abendland* 26, 90-102.

CANCIK, H. (1995), «Der Einfluß Nietzsches auf klassische Philologen in Deutschland bis 1945. Philologen am Nietzsche-Archiv (1)», στο FLASHAR (1995) 381-402.

CARSON, C. - KOJEVNIKOV, A. - TRISCHLER, H. (επιμ.) (2011), *Weimar Culture and Quantum Mechanics. Selected Papers by Paul Forman and Contemporary Perspectives on the Forman Thesis*, London.

CHAPOUTOT, J. (2012), *Ο εθνικοσοσιαλισμός και η αρχαιότητα*, μετάφραση Γ. ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ, Αθήνα.

ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ, Κ.Δ. ([2]1964), *Η μελέτη των ελληνικών ανθρωπιστικών γραμμάτων. Συμβολή στη φιλοσοφική και μεθοδολογική θεμελίωση των ελληνικών σπουδών*, Αθήναι.

DANNEBERG, L. (2007), «Dissens, *ad-personam*-Invektiven und wissenschaftliches Ethos in der Philologie des 19. Jahrhunderts: Wilamowitz-Moellendorff *contra* Nietzsche», στο R. KLAUSNITZER - C. SPOERHASE (επιμ.), *Kontroversen in der Literaturtheorie / Literaturtheorie in der Kontroverse*, Bern-Berlin et al., 93-148.

FLASHAR, H. (επιμ.) (1995), *Altertumswissenschaft in der 20er Jahren. Neue Fragen und Impulse*, Stuttgart.

FORMAN, P. (1971), «Weimar culture, causality, and quantum theory: adaptation by German physicists and mathematicians to a hostile intellectual environment», *Historical Studies in the Physical Sciences* 3, 1-115.

FORMAN, P. (1984), «*Kausalität*, *Anschaulichkeit*, and *Individualität*, or How Cultural Values Prescribed the Character and the Lessons Ascribed to Quantum Mechanics», στο N. STEHR - V. MEJA (επιμ.), *Society and Knowledge: Contemporary Perspectives in the Sociology of Knowledge*, New Brunswick, 333-347.

FREDE, D. (2017), «Jaegers Platon», στο KING - LO PRESTI (2017) 139-170.

GALISON, P. - GORDIN, M. - KAISER, D. (επιμ.) (2001), *Science and Society: The History of Modern Physical Science in the Twentieth Century*, vol. 4, New York, 332-369.

GAY, P. (2010), *Η πνευματική ζωή στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης (Γερμανία 1919-1933)*, μετάφραση Β. ΤΟΜΑΝΑΣ, Θεσσαλονίκη.

GORDON, P.E. - MCCOMICK, J. P. (επιμ.) (2013), *Weimar Thought: A Contested Legacy*, Princeton.

GRAFTON, A. (1994), *Defenders of the Text. The Tradition of Scholarship in an Age of Science, 1450-1800*, Cambridge-London.

GRAFTON, A. - MOST, GL. W. - SETTIS, S. (επιμ.) (2013), *The Classical Tradition*, Cambridge, Mass.-London.

GROPPE, C. (1997), *Die Macht der Bildung. Das deutsche Bürgertum und der George-Kreis 1890-1933*, Köln-Weimar-Wien.

GRÜNDER, K. (1969), *Der Streit um Nietzsches "Geburt der Tragödie". Die Schriften von E. Rohde, R. Wagner, U. v. Wilamowitz-Möllendorff*, Hidesheim.

HARLOE, K. (2013), *Winckelmann and the invention of Antiquity: History and aesthetics in the age of Altertumswissenschaft*, Oxford-New York.

HENDRY, J. (1980), «Weimar Culture and Quantum Causality», *History of Science* 18, 155-180.

HERF, J. (1996), *Αντιδραστικός μοντερνισμός: Τεχνολογία, κουλτούρα και πολιτική στη Βαϊμάρη και το Γ΄ Ράιχ*, μετάφραση: Π. Ματάλας, Ηράκλειο.

HIGHET, G. (1988), *Η κλασική παράδοση. Ελληνικές και ρωμαϊκές επιδράσεις στη λογοτεχνία της Δύσης*, μεταφραση ΤΖ. ΜΑΣΤΟΡΑΚΗ, Αθήνα.

HORSTMANN, A. (1978), «Die 'klassische Philologie' zwischen Humanismus und Historismus. Friedrich August Wolf und die Begründung der modernen Altertumswissenschaft», *Berichte zur Wissenschaftsgeschichte* 1, 51-70.

IGGERS, G.G. (1995), «Historicism: The History and Meaning of the term», *Journal of the History of Ideas* 56, 129-152.

JENSEN, A.K. - HEIT, H. (επιμ.) (2014), *Nietzsche as a Scholar of Antiquity*, London-New York.

KING, C. GUTHRIE - LO PRESTI, R. (επιμ.) (2017), *Werner Jaeger: Wissenschaft, Bildung, Politik*, Berlin-Boston.

KIRCHNER, A. (2005), *Wilhelm von Humboldt – Theorie der Bildung des Menschen*, Norderstedt.

KRAFT, P.R. - KROES, P.A. (1984), «Adaptation of Scientific Knowledge to an Intellectual Environment. Paul Forman's Weimar Culture, Causality and Quantum Theory, 1918-1927: Analysis and Criticism», *Centaurus* 27, 76-99.

LANDFESTER, M. (1979), «Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff und die hermeneutische Tradition des 19. Jahrhunderts», στο H. FLASHAR - K. GRÜNDER - A. HORSTMANN (επιμ.), *Philologie und Hermeneutik. Zur Geschichte und Methodologie der Geisteswissenschaften*, Göttingen, 156-180.

LANDFESTER, M. (1995), «Die Naumburger Tagung 'Das Problem des Klassischen und die Antike' (1930). Der Klassikbegriff Werner Jaegers: seine Voraussetzung und seine Wirkung», στο FLASHAR (1995) 11-40.

LANDFESTER, M. (2017), «Werners Jaegers Konzepte von Wissenschaft und Bildung als Ausdruck des Zeitgeistes», στο KING - LO PRESTI (2017) 5-50.

LAQUEUR, W. (1974), *Weimar: A Cultural History, 1918-1933*, New York.

LLOYD-JONES, H. (1982), *Blood for the Ghosts. Classical Influences in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, London.

LÜDDEMANN, ST. (2010), *Kultur: Eine Einführung*, Wiesbaden.

MARCHAND, S.L. (1996), *Down from Olympus: Archaeology and Philhellenism in Germany, 1750-1970*, Princeton, New Jersey.

MOST, GL. W. (επιμ.) (2001), *Historicization = Historisierung*, Göttingen.

ΜΠΟΓΙΑΤΖΗΣ, Β.Α. (2016), «Όψεις της σκέψης και της κουλτούρας στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης», στο Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ - Β. ΜΠΟΓΙΑΤΖΗΣ - Μ. ΚΑΡΑΣΑΡΙΝΗΣ, *Το πολύχρωμο μωσαϊκό της γερμανικής ιστορίας. Από τις αρχές του 19ου αιώνα έως και τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο*, Τρίκαλα, 97-257.

NIETZSCHE, FR. ([2]1988), *Sämtliche Werke. Kritische Studienausgabe*, 15 τόμ., München-Berlin.

PANOUTSOPOULOS, GR. (2014), «The current of Neoromanticism in the Weimar Republic: the re-enchantment of Science and Technology», *Journal of History of Science and Technology* 9, 40-63.

ΠΑΝΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, ΓΡ. (2016), «Το Ρεύμα του Τεχνοκρατικού Ρομαντισμού στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης: Η Διαδικασία Επαναμάγευσης της Επιστήμης και της Τεχνολογίας», *Νεύσις* 24, 147-172.

PORTER, J.I. (2000), *Nietzsche and the Philology of the Future*, Stanford-California 2000.

REBENICH, ST. (2000), «Historismus», *Der Neue Pauly* 14, 469-485.

PFEIFFER, R. (1980), *Ιστορία της Κλασσικής Φιλολογίας από το 1300 μέχρι το 1850*, μετάφραση Π. ΞΕΝΟΣ - Β. ΜΟΣΚΟΒΗΣ, Αθήναι.

RINGER, FR. K. (1969), *The Decline of the German Mandarins. The German Academic Community, 1890-1933*, Cambridge, Mass.

SPENGLER, O. (2003), *Η Παρακμή της Δύσης. Περιγράμματα μιας μορφολογίας της παγκόσμιας ιστορίας*, 2 τόμ., μετάφραση Λ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ, Αθήνα.

STERNHELL, Z. (2009), *Ο Αντι-διαφωτισμός*, μετάφραση Α. ΚΑΡΑΚΑΤΣΟΥΛΗ, Αθήνα.

STRACHAN, H. (2004), *The Outbreak of the First World War*, Oxford.

UNGEFEHR-KORTUS, CL. (2001), «Nietzsche-Wilamowitz-Kontroverse», *Der Neue Pauly* 15/1, 1062-1070.

VOGT, E. (2001), «Η αρχαία ελληνική φιλολογία στους νεότερους χρόνους», στο H.-G. NESSELRATH, *Εισαγωγή στην αρχαιογνωσία*, τόμ. Α΄: *Αρχαία Ελλάδα*, επιμέλεια Δ.Ι. ΙΑΚΩΒ - Α. ΡΕΓΚΑΚΟΣ, Αθήνα, 120-132.

WATSON, P. (2010), *The German Genius. Europe's Third Renaissance, the Second Scientific Revolution, and the Twentieth Century*, London - New York et al.

WHITE, D.O. (1990), «Werner Jaeger's 'Third Humanism' and the Crisis of Conservative Cultural Politics in Weimar Germany», στο W.M. CALDER III (επιμ.), *Werner Jaeger Reconsidered*, Atlanta, 267-288.

WILLIAMS, J.A. (επιμ.) (2011), *Weimar Culture Revisited*, London.

WISE M.N. (1994) «Pascual Jordan: Quantum Mechanics, Psychology, National Socialism», στο M. RENNEBERG - M. WALKER (επιμ.), *Science, Technology and National Socialism*, Cambridge, 224-254.

WITTKAU, A. ([2]1994), *Historismus: Zur Geschichte des Begriffs und des Problems*, Göttingen.

WOLIN, R. (2007), *Η γοητεία του ανορθολογισμού: Το ειδύλλιο της διανόησης με τον φασισμό – Από τον Νίτσε στον μεταμοντερνισμό*, μετάφραση Μ. ΦΙΛΙΠΠΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Αθήνα.

ZICHY, M. (2010), «Das humanistische Bildungsideal», στο M. SCHMIDHUBER (επιμ.), *Formen der Bildung: Einblicke und Perspektiven*, Frankfurt am M. - Berlin et al., 29-42.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να διερευνήσει τη θέση της γερμανικής αρχαιογνωσίας (Altertumswissenschaft) και των κλασικών σπουδών μέσα στη γενικότερη κρίση της επιστήμης μετά τον συγκλονισμό του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (θέση Forman). Η ήττα της Γερμανίας, η αίσθηση παρακμής και ο διάχυτος πεσιμισμός (Oswald Spengler), η απόσταση από τον ορθολογισμό και η επανάκαμψη ενός διαισθητικού νεορομαντισμού θέτει σε αμφισβήτηση την κραταιά σχολή του φιλολογικού ιστορισμού που κυριάρχησε κατά τον 19ο αιώνα (U. von Wilamowitz). Εξετάζεται η επίδραση της πολιτισμικής κριτικής του Friedrich Nietzsche και του κινήματος της *Φιλοσοφίας της ζωής* (Lebensphilosophie) πάνω στους νεαρούς κλασικούς φιλολόγους που επέστρεφαν από τα μέτωπα του Πολέμου, το αίτημα για αξιολόγηση στην επικράτεια των πνευματικών επιστημών (σε αντίθεση με την αντικειμενικότητα των φυσικών επιστημών), καθώς και η κριτική στον επιστημονικό θετικισμό από τους εκπροσώπους ενός αισθητικού φονταμενταλισμού στο πεδίο της λογοτεχνίας (George - Kreis). Παρουσιάζονται, τέλος, οι κατευθύνσεις που έλαβε η αρχαιογνωστική επιστήμη στη Γερμανία υπό την επίδραση των παραπάνω εξελίξεων μέσα στο διανοητικό περιβάλλον της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Ιδιαίτερη εστίαση δίνεται στο αμφιλεγόμενο και εν τέλει ματαιωμένο εγχείρημα του Werner Jaeger να αναβιώσει τα ιδεώδη της αρχαιοελληνικής παιδείας και να τα καταστήσει ζώσες αρχές της σύγχρονης γερμανικής εκπαιδευτικής και πολιτικής διαδικασίας.

Λέξεις κλειδιά: Γερμανική Altertumswissenschaft, Δημοκρατία της Βαϊμάρης, Κρίση της επιστήμης, U. von Wilamowitz, W. Jaeger.

ABSTRACT

This paper aims to explore the German *Altertumswissenschaft* in the general crisis of science following the shock of World War I (Forman thesis). The defeat of Germany, the sense of decline and diffuse pessimism (Oswald Spengler), the distance from rationalism and the re-emergence of an intuitive neo-romanticism puts into question the vigorous school of philological historicism that dominated in the 19th century (U. von Wilamowitz). The study examines the influence of Friedrich Nietzsche's cultural critique and the *phi-*

losophy of life movement (*Lebensphilosophie*) on the young classical scholars who returned from the fronts of the War, the request for evaluation in the territory of the humanities (*Geisteswissenschaften*) as opposed to the objectivity of the natural sciences (*Naturwissenschaften*), as well as the critique of scientific positivism by the representatives of aesthetic fundamentalism in the field of literature (George - Kreis). Finally, there are presented the orientations that *Altertumswissenschaft* received in Germany under the influence of the above developments within the intellectual environment of the Weimar Republic. Particular focus is given to Werner Jaeger's controversial and finally frustrated attempt to revive the ideals of ancient Greek education (*Paideia*) and to make them living principles of the modern German educational and political process.

Keywords: German Altertumswissenschaft, Weimar Republic, crisis of science, U. von Wilamowitz, W. Jaeger.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΔΕΠ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑ

Τμήμα Φιλολογίας

Αγάθος Θανάσης, Επίκουρος Καθηγητής
Αγγελάτος Δημήτρης, Καθηγητής
Αντωνοπούλου Θεοδώρα, Καθηγήτρια
Βαρλοκώστα Σπυριδούλα, Καθηγήτρια
Βερτουδάκης Βασίλειος, Μόνιμος Επίκουρος Καθηγητής
Γαραντούδης Ευριπίδης, Καθηγητής
Γεωργακοπούλου Σοφία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Γιόση Μαίρη, Καθηγήτρια
Γκαράνη Μυρτώ, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Γούτσος Διονύσιος, Καθηγητής
Ζαμάρου Ειρήνη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Ιακώβου Μαρία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Ιωακειμίδου Λητώ, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Καλαμάκης Διονύσιος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Καναβού Νικολέτα, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Καπλάνογλου Μαριάνθη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Καραδήμας Δημήτριος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Καραμαλέγκου Ελένη, Καθηγήτρια
Καρβούνη Αικατερίνη-Νίνα, Λέκτορας
Κάρλα Γραμματική, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Καρπούζου Πέγκυ, Επίκουρη Καθηγήτρια
Κόλιας Ταξιάρχης, Καθηγητής
Κουτσουλέλου-Μίχου Σταματία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Κωνσταντάκος Ιωάννης, Αναπληρωτής Καθηγητής
Λεντάκης Βασίλειος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Λεντάρη Σταματίνα, Επίκουρη Καθηγήτρια
Λουκάκη Μαρίνα, Καθηγήτρια
Μακρυγιάννη Ευγενία, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Μαρκόπουλος Γεώργιος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Ματθαίος Στέφανος, Αναπληρωτής Καθηγητής

Μιχαλόπουλος Ανδρέας, Καθηγητής
Μόζερ Αμαλία, Καθηγήτρια
Μπάζου Αθηνά, Λέκτορας
Μπέλλα Σπυριδούλα, Καθηγήτρια
Μπενέτος Διονύσιος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Ντουνιά Χριστίνα, Καθηγήτρια
Ξούριας Γιάννης, Επίκουρος Καθηγητής
Παΐδας Κωνσταντίνος, Μόνιμος Επίκουρος Καθηγητής
Παναγιώτου Αντώνιος, Καθηγητής
Παναρέτου Ελένη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Παντελίδης Νικόλαος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Παπαθωμάς Αμφιλόχιος, Καθηγητής
Παπαϊωάννου Σοφία, Καθηγήτρια
Πολέμης Ιωάννης, Καθηγητής
Ρώτα Μαρία, Επίκουρη Καθηγήτρια
Σπυρόπουλος Βασίλειος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Φάκας Χρήστος, Λέκτορας
Χατζηλάμπρου Ροζαλία, Επίκουρη Καθηγήτρια
Χρυσανθοπούλου Βασιλική, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια

Τμήμα Ιστορίας -Αρχαιολογίας

Ανεζίρη Σοφία, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Βαβουρανάκης Γιώργος, Επίκουρος Καθηγητής
Γαγανάκης Κωνσταντίνος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Γιαννακόπουλος Νίκος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Γιαντσή-Μελετιάδη Νικολέττα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Δρανδάκη Αναστασία, Επίκουρη Καθηγήτρια
Ευθυμίου Μαρία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Κανελλόπουλος Χρύσανθος, Επίκουρος Καθηγητής
Κατάκης Στυλιανός, Επίκουρος Καθηγητής
Κεφαλίδου Ευρυδίκη, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Κονόρτας Παρασκευάς, Αναπληρωτής Καθηγητής
Κοπανιάς Κωνσταντίνος, Επίκουρος Καθηγητής
Κουρτέση-Φιλιππάκη Γεωργία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Κωνσταντινίδου Αικατερίνη, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Λαμπροπούλου Δήμητρα, Λέκτορας

Μαντζουράνη Ελένη, Καθηγήτρια
Μαυρομιχάλη Ευθυμία, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Μεργιαλή-Σαχά Σοφία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Μούλιου Μαρία (Μαρλέν), Λέκτορας
Νικολάου Κατερίνα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Πάλλης Γεώργιος, Επίκουρος Καθηγητής
Παπαδάτος Ιωάννης, Αναπληρωτής Καθηγητής
Παπαδία-Λάλα Αναστασία, Καθηγήτρια
Παπαθανασίου Μαρία, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Παυλόπουλος Δημήτρης, Αναπληρωτής Καθηγητής
Πετρίδης Πλάτων, Αναπληρωτής Καθηγητής
Πλάντζος Δημήτρης, Αναπληρωτής Καθηγητής
Πλάτων Ελευθέριος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Πλουμίδης Σπυρίδων, Επίκουρος Καθηγητής
Ράπτης Κωνσταντίνος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Σειρηνίδου Βασιλική, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Χασιάκου Αφροδίτη, Μόνιμη Λέκτορας
Χατζηβασιλείου Ευάνθης, Καθηγητής
Ψωμά Σελήνη, Καθηγήτρια

Τμήμα Φιλοσοφίας - Παιδαγωγικής - Ψυχολογίας

Αντωνίου Φωτεινή (Φαίη), Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Αραμπατζής Γεώργιος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Βασίλαρος Γεώργιος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Βέρδης Αθανάσιος, Μόνιμος Επίκουρος Καθηγητής
Γενά Αγγελική, Καθηγήτρια
Δασκολιά Μαρία-Καλομοίρα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Κακολύρης Γεράσιμος, Επίκουρος Καθηγητής
Καλογεράκος Ιωάννης, Αναπληρωτής Καθηγητής
Κυνηγός Πολυχρόνης, Καθηγητής
Ίσαρη Φιλία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Λάζου Άννα, Επίκουρη Καθηγήτρια
Μαραγγιανού Ευαγγελία, Καθηγήτρια
Μηλίγκου Ευανθία-Έλλη, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Μιχάλης Αθανάσιος, Μόνιμος Επίκουρος Καθηγητής
Μπακονικόλα-Γιάμα Έλση, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Νικολαΐδου-Κυριανίδου Βάνα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Πανταζάκος Παναγιώτης, Καθηγητής
Παπακωνσταντίνου Γεώργιος, Καθηγητής
Παρθένης Χρήστος, Μόνιμος Επίκουρος Καθηγητής
Παπαστυλιανού Αντωνία, Καθηγήτρια
Πασιάς Γεώργιος, Καθηγητής
Πολίτης Γεώργιος, Μόνιμος Επίκουρος Καθηγητής
Πολυχρόνη Φωτεινή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Πρωτοπαπαδάκης Ευάγγελος, Μόνιμος Επίκουρος Καθηγητής
Ράλλη Ασημίνα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Σιδηροπούλου-Δημακάκου Δέσποινα, Καθηγήτρια
Σμυρναίου Ζαχαρούλα, Επίκουρη Καθηγήτρια
Στείρης Γεώργιος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Φουντοπούλου Μαρία-Ζωή, Καθηγήτρια
Φρυδάκη Ευαγγελία, Καθηγήτρια
Φωτεινός Δημήτριος, Μόνιμος Επίκουρος Καθηγητής

Τμήμα Ψυχολογίας

Αβεντισιάν-Παγοροπούλου Άννα, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Αργυροπούλου Αικατερίνη, Επίκουρη Καθηγήτρια
Γκαρή Αικατερίνη, Καθηγήτρια
Κανελλοπούλου Βασιλική (Λίσσυ), Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Λουμάκου Μαρία, Καθηγήτρια
Μόττη-Στεφανίδη Φρόσω, Καθηγήτρια
Μυλωνάς Κώστας, Καθηγητής
Παυλόπουλος Βασίλης, Αναπληρωτής Καθηγητής
Ράλλη Ασημίνα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Οικονόμου Αλεξάνδρα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Ρούσσος Πέτρος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Τάνταρος Σπύρος, Καθηγητής
Χατζηχρήστου Χρυσή, Καθηγήτρια
Χριστοπούλου Άννα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας

Βελισσαρίου Ασπασία, Καθηγήτρια
Γεωργιαφέντης Μιχάλης, Επίκουρος Καθηγητής
Γερμανού Μάρω, Καθηγήτρια
Δεσποτοπούλου Άννα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Δημακοπούλου Σταματίνα, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Καραβά Ευδοκία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Καραβαντά Ασημίνα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Κουτσουδάκη Μαρία, Καθηγήτρια
Λαβίδας Νικόλαος, Επίκουρος Καθηγητής
Μαρμαρίδου Σοφία, Καθηγήτρια
Μαρκίδου Βασιλική, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Μήτση Ευτέρπη, Καθηγήτρια
Μητσικοπούλου Βασιλική, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Μπλατάνης Κώστας, Μόνιμος Επίκουρος Καθηγητής
Νικηφορίδου Βασιλική, Καθηγήτρια
Ντόκου Χριστίνα, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Παναγόπουλος Νίκος, Μόνιμος Επίκουρος Καθηγητής
Σακελλίου-Schultz Ευαγγελία, Καθηγήτρια
Schultz William, Καθηγητής
Σιδηροπούλου Μαρία, Καθηγήτρια
Τζάννε Αγγελική, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Τσιμπούκη Θεοδώρα, Καθηγήτρια
Υφαντίδου Έλλη, Καθηγήτρια
Χατζηδάκη Άννα, Λέκτορας

Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας

Αναστασιάδη Μαρία-Χριστίνα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Αποστόλου Ειρήνη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Βάρσος Γεώργιος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Βήχου Μαρίνα, Επίκουρη Καθηγήτρια
Βλάχου Ευαγγελία, Επίκουρη Καθηγήτρια
Δελβερούδη Ρέα, Καθηγήτρια
Ευθυμίου Λουκία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Κονδύλη Ελένη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Πατέλη Μαρία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Μανιτάκης Νικόλαος, Επίκουρος Καθηγητής
Μουστάκη Αργυρώ, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Πανταζάρα Ανδρομάχη-Βιργινία, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Παπαδήμα Μαρία, Καθηγήτρια
Παπασπυρίδου Ιωάννα, Επίκουρη Καθηγήτρια
Προβατά Δέσποινα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Πρόσκολλη Αργυρώ, Καθηγήτρια
Ρομπολής Δημήτριος-Κων/νος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Τατσοπούλου Ελένη, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Τζιάφα Ελένη, Επίκουρη Καθηγήτρια

Τμήμα Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας

Αντωνοπούλου Αναστασία, Καθηγήτρια
Αλεξανδρή Χριστίνα-Καλλιόπη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Βηδενμάιερ Δάφνη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Δασκαρόλη Αναστασία, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Καρακάση Αικατερίνη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Καρβέλα Ιωάννα, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Λασκαρίδου Όλγα, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Λέχνερ Βήνφριντ, Αναπληρωτής Καθηγητής
Lindinger Stefan, Μόνιμος Επίκουρος Καθηγητής
Μητραλέξη Αικατερίνη, Καθηγήτρια
Μιχάλσκι Μαρκ, Επίκουρος Καθηγητής
Μπαλάση Ευδοκία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Μπατσαλιά Φρειδερίκη, Καθηγήτρια
Μπέννινγκ Βίλι, Καθηγητής
Μπλιούμη Αγλαΐα, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Πετροπούλου Εύη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Πορτζ Ρενάτε, Καθηγήτρια
Theisen Paul-Joachim, Μόνιμος Επίκουρος Καθηγητής
Τσόκογλου Αγγελική, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Χρύσου Μάριος, Αναπληρωτής Καθηγητής

Τμήμα Ισπανικής Γλώσσας και Φιλολογίας

Αλεξοπούλου Αγγελική, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Βάργκας Εσκομπάρ Αρτούρο, Αναπληρωτής Καθηγητής
Δρόσος Δημήτριος, Καθηγητής
Κρητικού Βικτωρία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Κρίδα-Άλβαρεθ Κάρλος-Αλμπέρτο, Καθηγητής
Lugo Miron-Τριανταφύλλου Susana, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Πανδή-Παυλάκη Ευθυμία, Καθηγήτρια
Παπαγεωργίου Ανθή, Καθηγήτρια
Τσώκου Μαρία, Επίκουρη Καθηγήτρια

Τμήμα Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας

Γιαννουλοπούλου Γιαννούλα, Καθηγήτρια
Δημοπούλου Ρουμπίνη, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Ζώρας Γεράσιμος, Καθηγητής
Θέμου Άννα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Μηλιώνη Γεωργία, Επίκουρη Καθηγήτρια
Μικρός Γιώργος, Καθηγητής
Minniti-Γκώνια Domenica, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Παγκράτης Γεράσιμος, Καθηγητής
Σγουρίδου Μαρία, Καθηγήτρια
Τσόλκας Ιωάννης, Καθηγητής

Τμήμα Ρωσικής Γλώσσας και Φιλολογίας και Σλαβικών Σπουδών

Αλεξανδροπούλου Όλγα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Ιωαννίδου-Ράλλη Αλεξάνδρα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Μίνεβα Εβελίνα, Λέκτορας
Μπορίσοβα Τατιάνα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Σοφούλης Πανανός-Φίλιππος, Επίκουρος Καθηγητής
Σαρτόρι Έλενα, Επίκουρη Καθηγήτρια

Τμήμα Θεατρικών Σπουδών

Αλεξιάδης Μηνάς Ι., Καθηγητής
Αλτουβά Αλεξία, Επίκουρη Καθηγήτρια
Βαρζελιώτη Γωγώ, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια
Βιβιλάκης Ιωσήφ, Καθηγητής
Γεωργακάκη Κωνστάντζα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Γεωργοπούλου Ξένια, Επίκουρη Καθηγήτρια
Διαμαντάκου Αικατερίνη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Ιωαννίδης Γρηγόρης, Μόνιμος Επίκουρος Καθηγητής
Καρακατσούλη Άννα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Μαυρομούστακος Πλάτων, Καθηγητής
Πετράκου Κυριακή, Καθηγήτρια
Πεφάνης Γιώργος Π., Αναπληρωτής Καθηγητής
Ρεμεδιάκη Ιωάννα, Λέκτορας
Σταματοπούλου-Βασιλάκου Χρυσόθεμις, Καθηγήτρια
Στεφανή Ευανθία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Στεφανίδης Μάνος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Στιβανάκη Ευανθία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Φανουράκη Κλειώ, Επίκουρη Καθηγήτρια
Φελοπούλου Σοφία, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια

Τμήμα Μουσικών Σπουδών

Αναγνωστοπούλου Χριστίνα-Εξακουστή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Ανδρεοπούλου Αρετή, Επίκουρη Καθηγήτρια
Αποστολόπουλος Θωμάς, Αναπληρωτής Καθηγητής
Γεωργάκη Αναστασία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Κάβουρας Παύλος, Καθηγητής
Κρητικού Φλώρα, Επίκουρη Καθηγήτρια
Λαλιώτη Βασιλική, Επίκουρη Καθηγήτρια
Λιάβας Λάμπρος, Καθηγητής
Lerch-Καλαβρυτινού Irmgard, Καθηγήτρια
Μαλιάρας Νικόλαος, Καθηγητής
Μπαλαγεώργος Δημήτριος Αναπληρωτής Καθηγητής
Μπαμίχας Πύρρος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Παπαθανασίου Ιωάννης, Αναπληρωτής Καθηγητής

Παπαπαύλου Μαρία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Σεργίου Παύλος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Τσέτσος Μάρκος, Καθηγητής
Φιτσιώρης Γεώργιος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Φούλιας Ιωάννης, Επίκουρος Καθηγητής
Χαλδαιάκης Αχιλλέας, Καθηγητής
Χαψούλας Αναστάσιος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Χρυσοστόμου Σμαράγδα, Καθηγήτρια
Ψαρουδάκης Στυλιανός, Μόνιμος Επίκουρος Καθηγητής

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ελλάδα)
Imprimé en Union Européenne (Grèce)
Printed in the European Union (Greece)

Παρουσία, περίοδος Β΄, τόμος Α΄ (ΚΑ΄) (2017-2018) (έκδοση 2019). Σχεδιασμός, στοιχειοθεσία και αναπαραγωγή: εργαστήριο γραφικών τεχνών Ηρόδοτος (Αθήνα), με *Απλά*, *Palatino Linotype*, *Ocra* και *Symbol*. Εκτύπωση και βιβλιοδεσία: τυπογραφείο QPC (Αθήνα), σε χαρτί *Book paper ivory* (*bouffant ivoire*) ειδικής παραγωγής. Για λογαριασμό των εκδόσεων Ηρόδοτος. Δημήτριος Κ. Σταμούλης, εκδότης. Αριθμός έκδοσης 433. Αθήνα, α΄ τετράμηνο 2019. *(Made and printed in Greece.)*

ΠΑΡΟΥΣΙΑ Α΄ (ΚΑ΄) (2017-2018)

Δημήτριος Καραδήμας, Αντί προλόγου. *Ιωάννης Μ. Κωνσταντάκος*, Το λιονταράκι που τσεβδίζει: ο Αλκιβιάδης στην αρχαία κωμωδία. ***Dimitrios Kanellakis*, Paracomedy in Euripides' *Bacchae*.** *Σοφία Παπαϊωάννου*, Το ταξίδι προς τη Δύση αρχίζει: ο Λίβιος Ανδρόνικος και η πρώτη μετάφραση της *Οδύσσειας*. *Ανθοφίλη Καλλέργη*, Η τέχνη της γαστρονομίας στο πλαίσιο της ορατιανής σάτιρας (*Σάτιρες* 2.4 και 2.8). *Παναγιώτα Παπακώστα*, Απηχήσεις της *Οδύσσειας* στο ελεγειακό ταξίδι της 1.3 του Τιβούλλου. ***Dimitrios Karadimas*, Dionysius of Halicarnassus on the pleasant and the beautiful — Traces of Platonic influence.** *Χρήστος Φάκας*, Το λογοτεχνικό υπόβαθρο του θέματος της φιλίας στο μυθιστόρημα του Χαρίτωνα. *Ελένη Τσιτσιανοπούλου*, Η σύνταξη του συνδέσμου *κἂν* στις παραχωρητικές προτάσεις των ελληνικών μη λογοτεχνικών παπύρων της αυτοκρατορικής και της πρώιμης αραβικής εποχής. *Μυρσίνη Αναγνώστου*, Ἡ ἐπίδραση τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν στὸ ἔργο τοῦ Νικηφόρου Χρυσοβέργη. *Βασίλειος Π. Βερτουδάκης*, Η κρίση της επιστήμης και η κλασική φιλολογία στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης: ιστορικές και φιλοσοφικές προϋποθέσεις. ***Gianoula Giannoulopoulou*, The emergence of the Greek definite article.** *Ιωάννης Α. Πανούσης*, Κλυταιμήστρας δικαίωση (;): από την *Ηλέκτρα* του Σοφοκλή στο ανεπίδοτο *Γράμμα* του Ιάκωβου Καμπανέλλη. ***Ioanna Papaspyridou*, Victor Hugo, poète romantique au service de la guerre d'indépendance grecque: quelques réflexions sur le poème «L'Enfant».** ***Domenica Minniti-Γκώνια*, Italianismi a Cefalonia e gli studi di Manlio Cortelazzo sul contatto italogreco.** — Από την ιστορία του Πανεπιστημίου και της Σχολής. *Χαρίκλεια Μπαλή*, Το Πανεπιστήμιο Αθηνών και ο πόλεμος του 1940-1941: η ζωή και ο θάνατος του καθηγητή Ξενοφώντος Κοντιάδη (Μασσαλία, 1903 - Ιωάννινα, 1941). *Δημήτρης Παυλόπουλος*, Μνήμη Χρύσανθου Χρήστου.

Εικόνα εξωφύλλου: Ὁμήρου, *Ἰλιάς*, Θ 436-446 (πάπυρος, 1ος-2ος αι. π.Χ.). Από την έκδοση: Βασίλειος Γ. Μανδηλαράς, *Πάπυροι και παπυρολογία. Εισαγωγή στην επιστήμη της παπυρολογίας*, Αθήνα, [4]2014, σελ. 267.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΗΡΟΔΟΤΟΣ
Μαντζάρου 9
GR 10672 Αθήνα
21 03 62 63 48 · 69 76 33 44 93
info@herodotos.net
www.herodotos.net

ISSN 1105-0454